

Deniz tanrıçasının büyüsü

Adrasan Koyu (Hippocampus hippocampus)

DENİZATINI YAŞAM ALANINDA GÖRDÜĞÜNÜZ ANDA PERİ MASALLARINDAN ÇIKMIŞ BİR CANLIYLA TANIŞTIĞINIZI HİSSEDERSİNİZ. FARKLI KAFA YAPISI, DİK KIVRIMLI VÜCUDU, KAVRAMA İÇİN KULLANDIĞI KUYRUĞU VE SİZİ SÜREKLİ TAKİP EDEN BİRBİRİNDEN BAĞIMSIZ MUHTEŞEM GÖZLERİYLE BÜYÜLEYİCİDİR. TAHSİN CEYLAN, TÜKENME TEHLİKESİYLE KARŞI KARŞIYA OLAN TÜRLERİ KALEME ALDIĞI YAZI DİZİSİNİN İLK BÖLÜMÜNDE BU İLGİNÇ CANLIYI KONU ALIYOR.

YAZI VE FOTOĞRAFLAR: TAHSİN CEYLAN

Mitolojide Poseidon'un büyük mavinin derinliklerindeki bir sarayda yaşadığı ve elinde sürekli üç çatalı bir yaba taşıdığı anlatılır. Bir gün Naksos Adası yakınlarında kardeşleriyle dans ederken, evreni saran tüm denizlerin sualtı tanrıçası olan Amhitrite ile tanışır. Poseidon'un onu uzun zamandır sevdiği ama genç kızın reddederek okyanusun derinliklerine gizlendiği anlatılır. Yunus balıkları tarafından bir gün bulunan Amhitrite, büyük bir kortejle Poseidon'a getirilir. Poseidon, Amhitrite ile evlenir. Bu evlilikten bir çocukları olur ve Triton adı verilir. Helezonik bir sedef kabuğu ise Triton'un borusu olur. Üflediği zaman kudurmuş dalgaların seslerine benzer sesler çıkarır. *Charonia tritonis* adıyla tanıdığımız ve yumuşakçaya ev sahipliği yapan dekoratif yapılı boş kabuğu kulağımıza dayayıp dalgaların sesini duyabilme özlemimiz bundandır. Eski denizcilerin haberleşmek amacıyla düdük olarak da bu kabuğu kullandıkları bilinmektedir.

Deniz tanrıçasının mitolojik öyküsüyle başlamak istedim yazıma, ulaşılmaz olsalar da milyon yıldır aramızda yaşamaya devam ediyorlar. Denizin ruhuna

uzanan yolculuğumuzdaki konuğumuz denizatları. Haklarında çok yazılar yazılmış, çok hikayeler anlatılmış. Kimisi için bir süs eşyası, kimisi için bir dilek tutucu, kimisi için de düşsel bir yaratık olmuş. Mitolojide, kıylara vuran ölü denizatlarının aslında denizin derinliklerinde deniz tanrısı Poseidon'un arabasını çeken dev aygırların yavruları olduklarına inanılmış. Kıyılarda ölü denizatlarını gören balıkçılar sefere çıkmadan önce Poseidon'u ve deniz perilerini (Nereidler) hoşnut etmek için denize içi şarap dolu kupalar atmış.

Denizatları, çoğu insan tarafından hikaye kitaplarındaki kahramanlara benzer düşsel bir yaratık gibi düşünülse de denizkızı gibi bir efsane veya mit değil, yaşayan gerçek bir canlı. Farklı renkleri, yaşam alanı ve biçimiyle denizlerin en büyüleyici ve ilginç canlılarından biri. Deniz iğneleri, deniz ejderleri ile birlikte; Perciformes ordosunda Syngnathidae ailesinin, *Hippocampus* cinsine dahiller.

Denizatlarını diğer balıklardan ayıran özelliklerden biri, vücutlarının pullarla değil, halka şeklindeki kemik plakalarla kaplı olması. Kemik plakalar predatörlerinden korunmalarını sağlamakla birlikte denizatlarının hareket yeteneklerini sınırlar. Bu plakaların sayısı farklı türlerde farklı sayılarda olduğundan sistematikte ayırt edici özellik olarak kullanılır. Yine sistematikte kullanılan 'taç' yapıları ise onlara belki de engin maviliğin bir armağanı.

Alt ve üst çene bir araya gelerek burnu oluşturur. Küçük ağızları tüp şeklindeki burnun ucunda yer alır ve dişleri yoktur. Dikey pozisyonda yüzmesiyle de denizatı, istisna bir canlıdır. Oysa balıklar genel olarak yatay pozisyonda yüzer. Bir denizatını yüzerken izlemek muhteşemdir, su kolonunda adeta süzülür. Hareket kabiliyetini genellikle sırt (dorsal) yüzgeci ile sağlar. Kulak şeklindeki pektoral (göğüs) yüzgeçler, hareketsiz kalmayı ve yönlendirmeyi sağlar. Kuyruğunu dairesel olarak içe kıvrıp dikine doğru yüzmelerini izlemek tam bir görsel şöündür. Hızlı yüzemezler ve genellikle buldukları habitatı kolay

Deniz Çayırları (*Posidonia Oceanica*)

kolay terk etmezler. Yaşam onun için çok farklıdır, hızlı davranışlar sergileyemedikleri için saklanmayı tercih ederler. Avını yakalayabilmek ve ölümcül düşmanlarından korunmak için kamuflaj yeteneklerini kullanırlar. Yaşadıkları alana uyum sağlamak için renklerini uzun süreli değiştirebilirler. Kur yapma ve günlük selamlaşma davranışları sırasında renk değiştirdikleri gözlenmiştir.

Vücutları kemik halkalarla çevrili denizatlarında dişi ve erkek bireyi ayırt etmek oldukça kolaydır. Dişi bireyde bu halkalar karında da devamlılık gösterirken erkek bireyde kesenin olduğu, yani yavrularını büyüttüğü kesede kemik halka bulunmaz.

Küçük olmasına karşın gözü doymaz ve obur bir predatördür. Özellikle hareket eden canlı besinleri tercih ederler. Amphipod türü küçük Crustacea'ler, balık yumurtaları ve diğer küçük omurgasızlar menülerinin başında gelir. Bağımsız hareket edebilen gözleri küçük canlıları görmeye oldukça işe yarar. Avı sahasına girdiğinde, kafasını hızlı bir biçimde ileri doğru iterek kapar ve ağızla bir hortum

gibi avını emer. Dişleri olmadığından bütün olarak yutar. Denizatı midesi olmadığı için sürekli besin arar. Gündüz daha aktif olan canlılardır. Ancak *H. ingens* ve bazı türleri nokturnal, yani geceleri aktiftir. Gece aktif olmaları, özellikle çok uzun süreli gündüz yapılan trolle avcılık sonucunda, o bölgede yaşayan türler tarafından geliştirilmiş zorunlu bir davranışsal uyum olarak karşımıza çıkar.

Denizatlarının bütün türleri denizlerde yaşar; sıg ılıman ve tropikal sularda genellikle deniz çayırları, mercan resifleri gibi alanları tercih ederler. Genel olarak 500° kuzey-500° güney enlemleri arasında dağılım gösterirler. Türlerin çoğu Batı Atlantik ve Hint-Pasifik bölgesinde bulunur. Esas olarak da

insan aktivitesinden en çok etkilenen sığ, kıyısız bölgelerde, 5-30 metrede, yaşadıklarından dolayı kıyısız alanların tahribi, denizatı popülasyonlarını ciddi boyutta tehdit eder. Bizleri evimize bağlayan manevi bağ, denizatlarında maddesel bir anlam kazanır; onu evine bağlayan tek şey kuyruğudur.

Denizatı türlerinde boyut, değişiklik gösterir. Tam boy, taç yapısının en uç kısmı ile kuyruk ucu arası mesafedir. En büyük denizatı türü olan *Hippocampus abdominalis*, 30 santimetreye kadar ulaşırken, *H. denise* 2 santimetreden küçüktür ve en küçük denizatı olma özelliğini taşır.

Yaşam süreleri bir ila beş yıl arasında değişebilen denizatlarının tür sayısının belirlenmesi için yoğun çalışmalar yapılıyor. Tür sayısı hakkında geçen 200 yıl içinde 120'den fazla tanımlama yapılmış fakat bunların çoğunun sinonim yani aynı türlere farklı isimlendirme şeklinde olduğu belirlenmiş. Denizatlarının yaşadıkları yere uygun olarak renklerini değiştirebilmeleri ve ortama uyum sağlamak için deri filamentleri oluşturabilmeleri nedenleriyle isimlendirmede böyle bir zorluk yaşanmış. Dünyada geniş kapsamlı bir şekilde denizatı araştırmaları yapan ve korunmalarını sağlamaya çalışan, konuda söz sahibi 'Project Seahorse' ekibi, geçerli denizatı tür sayısının 33 olduğunu belirtiyor. Ülkemizde sadece iki türü bulunuyor. Bunlar *Hippocampus hippocampus* ve *Hippocampus guttulatus*. Latince'de Hippo (at), campus (tırtıl ya da kurt)

anlamına gelir.

Hippocampus hippocampus, 'kısa burunlu denizatı' olarak isimlendirilir. Boyu maksimum 15 santimetre, taç yapısı oldukça dardır. Burun boyunun baş boyunun üçte birinden küçük olması ile diğer denizatı türlerinden ayrılır. Gözlerin hemen yanında belirgin dikenimsi çıkıntıları vardır. Mor, kahverengi, turuncu, siyah renkli; bazen de beyaz benekli olabilir. Fransa, Yunanistan, İtalya, Malta, Hollanda, Portekiz, Senegal, İspanya'da da bulunur. Genellikle denizin kıyısız kesimlerinde yaşar; acı sulara girebilir. Ne yazık ki meraklıları tarafından kurutuluyor ve akvaryum balıkçılığında da sıkça kullanılıyor.

Hippocampus guttulatus ise 'uzun burunlu denizatı' olarak adlandırılır. Maksimum boyu 18 santimetredir. *Hippocampus guttulatus*, *Hippocampus hippocampus*'a göre daha büyük ve yüzgeç ışınları daha fazla sayıdadır. Ayrıca *Hippocampus guttulatus*'ta erkek bireylerde kuyruk daha uzundur. Taç yapısı küçük fakat oldukça belirgindir. Gözlerin yanında yer alan dikenimsi yapı, bu türde de oldukça belirgin. Kahverengi, sarı, beyaz benekli olabilir. Sırt-yan tarafında soluk renkli çizgilenmeler de yer alabilir.

Hippocampus hippocampus ile dağılım alanları aynıdır. Bu tür, *Hippocampus ramulosus* tür ismiyle de anılır.

Denizatları diğer balıklardan (biyolojide tür olarak balıklar ile aynı grupta yer alır) farklı fiziki yapılarının yanı sıra, erkekleri hamile kalan doğadaki tek canlı grubu olma özelliği ile de ayrılır. Sualtinin en

zarif canlılarından olan denizatlarında çiftleşme sürecinde karşımıza çıkan büyüleyici yönlerden biri, üç gün boyunca süren kur yapma davranışları. Çiftler renklerini değiştirir, erkek birey dişinin etrafında dönerek onu cezbeder. Kuyruklarıyla birbirlerine dolanarak sualtında adeta romantik bir dansın iki kahramanı olurlar. Dişileri kendine çekebilmek için diğer erkek denizatlarıyla yarışır. Ancak bu birliktelikte aktif taraf, hamile kalma kararlılığına sahip olan erkek denizatıdır. Üç günün sonunda dişi yumurtalarını ovipozitör adı verilen bir organ yardımıyla erkek bireyin kesesine bırakır. Erkek birey bu sırada yumurtaları döller, korur ve oksijen sağlar. Dişi denizatı, erkeğin kesesine bir defada 1.000-1.500 yumurta bırakabilir.

Embriyo, kuluçka kesesinde bulunan kılcal damarlarla beslenir. İlginç bir not da, bu sırada erkek bireyin, dişilere özgü olan prolaktin hormonu üretmesidir. Hamilelik sürecinde kesenin iç ortamı deniz suyuna yakın bir hale gelir, bu sayede yavrular doğduklarında deniz suyuna uyum sağlamakta zorluk çekmez.

İşte; denizatları yine istisna bir canlı olarak karşımıza çıkıyor çünkü erkek bireyin hamile kalması, başka hiçbir balıkta görülmeyen bir durum! Hamilelik süresi türe, bulunduğu bölgenin sıcaklık, tuzluluk gibi özelliklerine bağlı olarak değişiklik gösterir ve 9 ila 30 gün sonunda 100-300 arasında yavru meydana gelir. Doğum olayı ise yine başlı başına bir görsel şöendir. Erkek kasılarak, bazen de doğumu kolay yapabilmek için karnını taşlara sürterek bu şöenin baş kahramanı olur. Yeni doğan yavrular ise tamamen babadan bağımsız olarak yüzmeye başlar.

Yavru denizatı 6-12 milimetre boyunda doğar ve hemen habitata uyum sağlamaya başlar. Denizatları tek eşlidir. Yapılan araştırmalarda bilim insanları bunu, yaşam sürelerinin kısalığı, fazla enerjilerinin olmayışı ve yavaş hareket etmeleri nedeniyle eş bulmanın güçlüğüne bağlıyor. Eşini kaybeden bir denizatı tekrar eş bulamama riski taşır.

Ancak bu mitolojik canlıyı suyun altında yani doğal yaşam alanında

Kaş, Princess (Hippocampus guttulatus)

görebilmek ve onu görüntüleyebilmek sanıldığı kadar kolay değildir. Yaşam alanı olarak genellikle deniz çayırlarının (*Posidonia*) yoğun popülasyon oluşturdukları bölgeleri seçtikleri için ve inanılmaz kamuflej yeteneklerinden ötürü onu görebilmek oldukça güçtür.

Ağır hareket eden bir canlı olarak düşünülmesine karşın, fotoğraf ya da video kamera ile görüntülemeye çalışırken sürekli arkasını döner, 10 santimetre boyundaki canlının sualtında bana ter döktürtüğü çok olmuştur. Bir denizatını görüntülemek sabır ve özverili bir çalışma gerektirir. Şansınız önce onu suyun altında görebilmekle başlar. Onu yaşam alanında gördüğünüz anda peri masallarından çıkmış bir canlıyla tanıştığınızı hissedersiniz. Farklı kafa yapısı, dik kıvrımlı vücudu, kavrama için kullandığı kuyruğu ve sizi sürekli takip eden birbirinden bağımsız muhteşem gözleriyle denizatı büyüleyici bir görkeme sahiptir.

Prenses'in hikayesi

"Bir kez yaşa, bin kez hatırla ve her hatırladığında sana mutluluk vermeye

devam etsin" dedikleri şeydir Prenses'in hikayesi.

İnsan bir şeyi çok ister ya... İşte ben de çok istemişim Türkiye karasularında tüm yaşanmışlığım da var olacak ve hatırlanacak o denizatını görüntülemeyi.

Kilometre sınırına bakmadan yollardaydı mavideki ruhum. Yaşamın tanıklığında Kaş'ın mavi suları karşıladı beni, içinde bir Prenses'i barındırarak. Aradım ve buldum o büyüğü, muhteşem gözlerin sahibini. Mütevazı bir yaşam sürüyordu Hidayet Koyu'nun Posidonia'ları arasında. İnanılmaz ve kelimelere sığmazlarımdı o anlar. Uzanan ellerim değil, yüreğimdi görüntüleme sevdasında olan. Bir yudum sevgiydi susayan dudağıma, bir can tılsımıydı, bir alacakaranlık şafağıydı doğacak her günüme ve üzerinde dünyalar taşıyan gözlerindeki muhteşem büyü sararken bedenimi, ayışığında yıldızları taşıdı yüreğime. O kadar mağrur duruşu ve bakışı vardı ki, suyun altından daha çıkmadan koymuştum adını 'Princess'.

Yaklaşık 50 milyon yıldır dünyamızda var olan bu nadide canlıları korumak, başta biyolojik çeşitlilik olmak üzere birçok nedenden ötürü çok önemli. Denizel koruma programlarında denizatları, belirleyici canlılar olarak büyük önem kazanıyor. Denizatı popülasyonu tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de tehlike altında. Akdeniz ve Ege'de yok olma sınırında. Dünyada halen birçok ülkede ticareti yapıyor. Özellikle Uzakdoğu ülkelerinde ilaç yapımında kullanımları, astım, solunum güçlüğü ve afrodizyak etkisi olacağı inancıyla milyonlarca denizatı tüketiliyor. Ayrıca yaşam alanlarını oluşturan habitatların yok edilmesi türün de varlığını tehdit ediyor. Bu nedenle birçok ülkede koruma konusunda yasal stratejiler oluşturulmuş. Bizler de ülkemizde bu büyüğü canlının korunması konusunda duyarlı olalım. Onu ekolojimizin bir yaşayan canlısı olarak geleceğe taşıyalım. Muhteşem gözlerinin büyüğü sonsuza kadar sürsün ve yüreğimize sevgi katmaya devam etsin.

Tahsin Ceylan kimdir?

Sualtı sporlarıyla 1986 yılında tanışan Tahsin Ceylan, 1994 yılında sualtı fotoğrafçılığına, 1997'deyse video çekimlerine

başlamış. Halen; Dünya Sualtı Federasyonu (CMAS) ve Türkiye Sualtı Sporları Federasyonu (TSSF) 3 yıldız dalış eğitmeni ve cankurtarma eğitmeni, TSSF Danışma Kurulu Başkanı, PADI Master Scuba Diver Trainer ve Emergency First Response Instructor, Dünya Afetle Mücadele Örgütü ICET Arama Kurtarma Eğitmeni ve Avrupa Yayın Birliği'nin ileri düzey (advance) video eğitmeni. TRT'de yayınlanan Mavi Tutku sualtı belgeselinin program danışmanlığı ve sualtı görüntüleme yönetmenliğini üstleniyor.

Ayrıca TRT Çocuk'ta yayınlanan Türkiye'nin çocuklara yönelik ilk sualtı belgeseli Fozî'nin sualtı görüntüleme yönetmeni, Ekolojik Araştırmalar Derneği ve Sualtı Araştırmalar Derneği Görüntüleme Koordinatörü.

Bugüne kadar 75 adedi fotoğraf, 18 adedi video dalında olmak üzere toplam 93 ulusal ve uluslararası ödül almıştır. Marine Photo, Deniz Magazin, Sahil Güvenlik dergilerinin yayın kurulu üyesi ve ayrıca Cumhuriyet Gazetesi'nde ekoloji, biyoloji konulu makaleler yazan Ceylan, bugüne kadar sekiz kişisel sualtı fotoğraf sergisi açtı.

Kaynaklar

Taşkavak E-Filiz T. Poseidon ve Denizatları (Marine Photo)

Ceylan T, Manav E. Büyüsü Zerafetinden Tacı Engin Denizden (Marine Photo)

Bilecenoğlu M., Türkiye Deniz Balıkları Atlası

Debelius H. Mediterranean and Atlantic Fish Guide

Triton Mozaigi (Mitolojik hikaye)

